

Narcisizem in obrambni mehanizmi pri ženskah

Sabina Bele*
Ljubljana

Povzetek: Ločimo zdrav narcisizem, ki se kaže v dobrem samovrednotenju, in patološki narcisizem, ko posameznik s samoidealizacijo in grandioznim mišljenjem prikriva občutek lastne (manj)vrednosti. Če je posameznik ob tem neempatičen in izkoriščevalski do drugih, se vse bolj približuje psihiatrični diagnozi narcisistične osebnostne motnje. V pričujoči raziskavi smo se osredotočili na narcisizem kot osebnostno potezo, čeprav lahko tudi tu razlikujemo bolj prikrito ali odkrito obliko narcisizma. Osredotočili smo se tudi na obrambne mehanizme, ki posameznika varujejo pred dražljaji, ki ogrožajo samospoštovanje ali kako drugače vzbujajo anksioznost. Čeprav je njihova uporaba pogosto nezavedna, novejša spoznanja govorijo v prid temu, da jih posameznik lahko opazuje in o njih poroča. Namen pričujoče raziskave je bil raziskati, kako se povezuje izraženost prikritega in odkritega narcisizma ter pogostost uporabe obrambnih mehanizmov, in sicer zanikanja, represije, regresije, kompenzacije, projekcije, intelektualizacije, reakcijske formacije, premeščanja, disociacije in somatske disociacije. Na vzorcu 203 žensk smo aplicirali vprašalnik narcisistične osebnosti NPI-40, lestvico hipersenzitivnega narcisizma HSNS, vprašalnik življenjskega sloga LSI, lestvico disociativnih izkušenj DES in vprašalnik somatske disociacije SDQ-20. Rezultati so pokazali, da ženske, ki imajo višje izražen prikriti narcisizem kot osebnostno potezo, pogosteje uporabljajo obrambne mehanizme, in sicer predvsem regresijo na zgodnejšo razvojno raven, kompenzacijo primanjkljajev na drugem področju, projekcijo neželenih ali nesprejemljivih aspektov, reakcijsko formacijo in disociacijo v obliki absorpcije ter depersonalizacije in derealizacije. Ženske z višje izraženim odkritim narcisizmom pa najpogosteje uporabljajo kompenzacijo kot način premeščanja izgube, intelektualizacijo v smislu razumskega namesto emocionalnega odziva in regresijo.

Ključne besede: narcisizem, obrambni mehanizmi, osebnostne lastnosti, ženske

Narcissism and defense mechanisms in women

Sabina Bele
Ljubljana, Slovenia

Abstract: The purpose of this research was to examine how the level of covert and overt narcissism is connected to the frequency of the use of defense mechanisms such as denial, repression, regression, projection, compensation, projection, intellectualization, reaction formation, displacement, dissociation, and somatoform dissociation. We can distinguish healthy narcissism, an appropriate self-evaluation, from pathological narcissism, unrealistic self-evaluation hiding sense of one's own unworthiness with self-idealization and grandiose thinking. When combined with low/no empathy and exploiting of others, one is diagnosed with narcissistic personality disorder. In this research we focused on narcissism as a personality trait, keeping in mind that we can differentiate between more covert or overt form of narcissism. We also focused on defense mechanisms protecting an individual from stimuli that are either endangering self-esteem or produce anxiety. Although their use is often unconscious, recent findings support the thesis that an individual can observe and report them. Our sample comprised 203 women. We used Narcissistic Personality Inventory, The Hypersensitive Narcissism Scale, The Life Style Index, The Dissociative Experience Scale, and Somatoform Dissociation Questionnaire. Results indicated that women with higher levels of covert narcissism as a personality trait use defense mechanisms, especially regression on earlier developmental stage, compensation deficits on other areas, projection unwanted or unacceptable aspects, reaction formation, and dissociation (absorption, depersonalization and derealization) more often than women with higher levels of overt narcissism. The later use more compensation as a way of dealing with loss, intellectualization as a rational response instead of emotional one, and regression.

Key words: narcissism, defense mechanisms, personality traits, women

*Naslov/Address: Sabina Bele, univ. dipl. psih., Tržaška cesta 119, 1000 Ljubljana, e-pošta: belesabina@gmail.com

Narcisizem

Sama beseda narcisizem ima negativen prizvok zaradi grškega mita o Narcisu, saj porodi asociacije na arogantnost, vzvišenost, domišljavost in podobno, vendar je določena stopnja narcisizma normalna za neko starostno obdobje, vključuje tudi ljubezen do sebe, samospoštovanje in samozavest, kar je odraz duševnega zdravja (Gottschalk, 1988).

Zdrav narcisizem kot zdrava samozavest je rezultat dovolj dobrega starševstva, pretirane zahteve in netočne ali nekritične refleksije otrokovega vedenja ali dosežkov pa lahko vodijo v problematične narcisistične poteze (Millon in Grossman, 2005).

V teoriji zasledimo različne poglede na razvoj narcisizma. Freud (1986) je govoril o primarnem narcisizmu kot o prvotni ljubezni do samega sebe, ki naj bi predstavljal zdravo razvojno stopnjo. Šlo naj bi za predobjektno razvojno fazo, ko otrok še ne diferencira med seboj in zunanjim svetom. Ko se jaz diferencira od drugih, govori o sekundarnem narcisizmu, kjer gre za ponoven prenos libida iz zunanjega sveta na lastni jaz zaradi obrambe ter iluzije lastne pomembnosti in vrednosti. Kernberg (2004) vidi narcisistično patologijo selfa v smislu ego popačenosti, ki jo označuje: a) patološka integracija pristnega in idealnega selfa ter objektivnih struktur, b) represija in/ali disociacija slabih self reprezentacij, c) splošno razvrednotenje objektivnih reprezentacij in d) šibke meje med egom in superegom. Kohut in Wolf (1978) podobno menita, da je oškodovanost selfa posledica motenj v njegovem normalnem razvoju. Dojenček je še brez selfa, njegov jedrni self se izkristalizira preko internalizacije v kontekstu selfobjektnega odnosa, kjer je ključno zrcaljenje, idealizacija in zlivanje. Skrbniki prek empatičnega odzivanja in zadovoljevanja otrokovih potreb spodbujajo razvoj kohezivnosti njegovega selfa in zdravega narcisizma. Če pride v tem procesu do motenj, pa se grandiozna in onipotentna samozaznava arhaičnega narcisizma ne razvija v smeri bolj realističnega in zdravega narcisizma v odraslosti. Praper (1999) povzema mnenje psihoanalitikov, da je prišlo pri narcisistično motenih do zastojev v podfazi približevanja ali že prakticiranja. V družinskem kontekstu je bil takšen posameznik deležen veliko pozornosti in občudovanja, vendar je kmalu in pre pogosto doživel odstavitev, če ni zadovoljil potreb staršev, da bi imeli izjemnega in občudovanja vrednega otroka. Posledica je oblikovanje nekoherentnega selfa. Čeprav se omenjeni modeli razumevanja selfa in narcisizma razlikujejo, Praper (1994) meni, da imajo skupno naslednje: a) self se razvija v interpersonalnem kontekstu objektivnih odnosov s pomembnimi drugimi, b) za zdrav self in zdrav narcisizem je značilna kohezivnost, ki omogoča samospoštovanje brez popačenja realnosti in c) narcisistična patologija se pojavi, ko self izgubi kohezivnost in pride do fragmentacije ali razcepa (med dobrimi in slabimi reprezentacijami, lažnim in pravim selfom).

Pomembno je razlikovati narcisizem kot osebnostno potezo od narcisistične osebnostne motnje. Twenge in Campbell (2009) poudarjata, da biti visoko narcisističen ali narcis ni enako kot imeti patološki nivo narcisizma oz. psihiatrično diagnozo narcisistične osebnostne motnje. Narcisistična osebnostna motnja je veliko bolj ekstremna in redka kot narcisistična osebnost, ki ni v tolikšni meri povezana s kliničnimi težavami. Po DSM-IV (American Psychiatric Association, 2005) mora posameznika za diagnozo narcisistične osebnostne motnje izpolnjevati vsaj pet od devetih specifičnih kriterijev, ki se nanašajo na dolgoročne vzorce vedenja. Narcisistična osebnostna motnja je tako definirana kot vztrajen vzorec grandioznosti, potrebe po občudovanju in pomanjkanja empatije. Takšen posameznik ima grandiozni občutek lastne pomembnosti, precenjuje svoje sposobnosti in poudarja lastne dosežke, preokupiran je s fantazijami o uspehu, moči, izvirnosti, lepoti in idealni ljubezni. Drugim pogosto zavida njihove dosežke, status ali privilegije. Prepričan je, da je superioren, poseben, unikatni, in da ga morajo tudi drugi videti v takšni luči. Njegove potrebe so vredne več kot potrebe drugih ljudi, zato druge pogosto izkorišča in ne opazi njihovih želja in občutkov. Ponavadi je njegova samozavest zelo krhka in ranljiva, zato potrebuje pretirano občudovanje s strani drugih, ob kritiki pa čuti ponižanje ali bes in se lahko umakne ali pa napade, čeprav tega doživljanja navzven ne želi pokazati.

Praper (1994) povzema, da danes ni dvoma o tem, da narcisistična osebnostna motnja predstavlja self patologijo oz. patologijo v oblikovanju identitete. Termin self označuje samoreprezentacijo oz. način, kako posameznik v mislih vidi samega sebe. Ta notranja podoba sebe je lahko realistična in temelji na samoevalvaciji ali pa je popačena, superiorna, inferiorna ipd. Narcisistična osebnostna motnja predstavlja patološki narcisizem, saj posameznik uporablja samoidealizacijo in grandiozne fantazije, da bi prikriji poškodovana občutja o lastni vrednosti (Matjan, 1994). Značilne so tudi kognitivne ekspanzije, nerealistične fantazije in težnja po precenjevanju lastnih sposobnosti in dosežkov, kar vse povečuje posameznikovo ranljivost za oškodovanost samozavesti in izrazite občutke manjvrednosti. Atribucije neuspeha so pri posamezniku z narcisistično osebnostno motnjo večinoma zunanje, kar pomeni, da vzrokov ne pripisuje osebnim dejavnikom, ampak pomanjkanju podpore in skrbi s strani drugih (Millon in Grossman, 2005).

Thomaes, Stegge, Bushman, Olthof in Denissen (2008) povzemajo, da se zgodnje raziskave narcisizma osredotočajo na narcisizem kot osebnostno motnjo, sodobne pa na narcisizem kot osebnostno potezo, ki v populaciji variira. Tudi Praper (1994) meni, da bi morali jasneje ločevati med (zdravim) narcisizmom kot ljubeznijo do sebe, ki se kaže v dobrem samovrednotenju in samospoštovanju, in narcisistično osebnostno motnjo, kjer posameznik s samoidealizacijo in grandioznimi fantazijami o sebi prikrija prizadet občutek lastne vrednosti in je zato še posebej ranljiv in ogrožen, saj

se lahko kohezivnost selfa v takšni situaciji zelo hitro fragmentira. Za zdrav narcisizem je poleg običajnih osebnostnih potez značilna socialna skrb, medosebna empatičnost in interes za ideje in občutke drugih, prav tako pa pripravljenost na uvid v lastne vloge, ki vzdržujejo problematične medosebne odnose. O motnji govorimo takrat, ko gre za vztrajno neobčutljivost za druge, splošno socialno izkoriščevalnost in pomanjkanje vzajemnosti v vsakodnevnih odnosih (Millon in Grossman, 2005).

Tudi znotraj narcisizma kot osebnostne poteze lahko ločujemo dve obliki, in sicer prikrito in odkrito. Wink (1991) piše, da je za odkrite narcise, ki so odkrito zatopljeni vase in grandiozno ekshibicionistični, značilna potreba po dominantnosti in samozadostnosti, občutki jeze in nagnjenost k ekstrovertiranosti. Za prikrite narcise, ki so prikrito zatopljeni vase ter visoko občutljivi na kritiko, pa so značilni občutki nevednosti, defenzivnosti, anksioznosti in občutljivosti na življenjske travme, pogosteje so tudi nagnjeni k introvertiranosti. Čeprav je za obe obliki narcisizma značilna ekshibicionistična potreba po pozornosti, so grandiozne fantazije pri prikritem tipu manj zavestne in navzven vidne. Twenge in Campbell (2009) povzemata, da je odkriti narcisizem rezultat prejemanja veliko podpore svoji grandioznosti v otroštvu, kjer je bilo ob visokih pričakovanjih in zahtevah po popolnosti in prikupnosti malo prostora za individualnost. Posamezniki s prikritim narcisizmom pa naj bi v otroštvu dobili izkušnje, da so njihove veličinske ideje nesprejemljive in prepovedane, zato so razvili prikrite občutke grandioznosti in fantazije o poklicanosti za velika dejanja. Zaradi hkratnih občutkov manjvrednosti, čeprav vanje ti posamezniki v resnici ne verjamejo, potlačujejo potrebo po superiornosti in poteze perfekcionizma (Twenge in Campbell, 2009). K. Smolewska in Dion (2005) predpostavljata, da se zato, ker v otroštvu ti posamezniki niso razvili sposobnosti reguliranja intenzivnih občutkov nevednosti, anksioznosti in ranljivosti, pretirano zanašajo na obrambne mehanizme, ki uravnavajo njihov self koncept in njihova čustva. V nadaljevanju govorimo o obrambnih mehanizmih, ki jih pri soočenju z duševnimi obremenitvami uporabljajo narcisi.

Obrambni mehanizmi

V DSM-IV (American Psychiatric Association, 2005) so obrambni mehanizmi definirani kot avtomatični psihični procesi, ki posameznika varujejo pred anksioznostjo in zaznavanjem notranje ali zunanje nevarnosti ali stresorjev. T. Lamovec (1994) ugotavlja, da novo pojmovanje na obrambne mehanizme ne gleda več kot na nezavedno vztrajanje potlačenega gradiva, ampak kot na vedenjski slog, ki ga posameznik lahko opazuje in o njem poroča. Kot raziskovalka obramb se je v zgodovino vpisala A. Freud (1936), ki je ugotovila, da se skozi razvojni proces obrambni mehanizmi spreminjajo od arhaičnih oz. psihotičnih (zanikanje, razcep, projekcijska identifikacija) prek primitivnih oz. borderline (izključevanje, identifikacija kot obramba, projekcija, introjeksijska) in

bolj sofisticiranih oz. nevrotičnih (obračanje proti selfu, obračanje v nasprotje, potlačevanje) do bolj »normalnih« (humor, asketizem, supresija). Kompleksnejše obrambne mehanizme predstavljajo tudi potlačevanje, racionalizacija, kompenzacija in sublimacija (Praper, 1999).

Med obrambne mehanizme se uvršča tudi disociacija, ki se kaže v ločevanju enega ali več aspektov self izkušenj od jedrnega občutka selfa preko raznih mehanizmov, vključno s kognitivno disociacijo (praznina, distrakcija, razpršenost in zmedenost), čustveno disociacijo (otopelost, občutje mrtvosti v notranjosti, občutek zapuščenja telesa ali paraliza) ali disociacijo občutka kontrole (občutje tujosti ali nenavadnosti, doživljanje drugih kot tujih in nereálnih, občutek opazovanja samega sebe). Disociacija ima lahko adaptivno funkcijo zaščite pred življenjsko ogrožajočimi situacijami in nevezdržnimi spoznanji, če pa traja predolgo ali postane avtomatična, dobi predznak maladaptivnosti (Howell, 2011). Vse bolj aktualen fenomen v literaturi je tudi somatska disociacija, ki se nanaša na disociativne simptome, ki jih posameznik doživlja telesno in jih ne zmore integrirati v celoto (Howell, 2005). Somatsko disociacijo lahko poimenujemo kot psihofiziološki spomin, v katerem je bila izkušnja razdeljena na izolirane somatosenzorne aspekte brez integracije v pripoved.

Uporaba obrambnih mehanizmov je značilna tako za posameznike brez patoloških jeder v strukturi, a jih ti uporabljajo bolj fleksibilno in bolj sofisticirane oblike, kot za posameznike s patološkimi jedri, ki navadno rigidno uporabljajo iste svežnje obramb (Praper, 1999). Pri posameznikih z narcisistično in borderline osebnostno motnjo je prevladujoč obrambni mehanizem razcep, vezan na ločevanje med dobrimi in slabimi predstavami o sebi in objektu (Praper, 1999). Pri narcisističnih so v ospredju dobre predstave in libido investiran v lažni self, da bi se na ta način prikrikl agresiviziran in razvrednoten pristni self, pri borderline strukturah pa slabe predstave, ki so projicirane v drugo osebo z znaki nenevtralizirane agresije. Kohut in Wolf (1978) menita, da nastane razcep zaradi frustrirane potrebe po priznanju in občudovanju. Posameznik z narcisistično strukturo osebnosti razcepi ekshibicionistične in grandiozne želje od osrednjega jaza, kar se kaže v alternacijah med stanji grandioznosti, ki zanikajo frustrirano potrebo po priznanju, ter stanji občutkov praznine in nizkega samospoštovanja. Razcepljeno je tudi doživljanje drugih, kar se kaže v idealizaciji in razvrednotenju drugih.

P. Matjan (1994) povzema, da sta tipični obrambi narcisističnih grandioznost in disociiranje, pogosti pa so tudi naslednji obrambni mehanizmi: izogibanje (relativno zavestno izogibanje neprijetnostim, kot so konflikti ali odločitve), zanikanje (izvenzavestna izgradnja alternativne realnosti, tako da ni potrebe po soočenju z resnično situacijo, kar lahko zelo popači realnost in vodi v neprilagojeno vedenje), projekcijska identifikacija (projiciranje bolečih, ogrožajočih ali nesprejemljivih vsebin v drugega, ki te vsebine čuti kot lastne in nanje odreagira na svoj način, s to reakcijo pa se posameznik nato identificira), umik (umik za zid ob občutkih ranjenosti ali preplavljenosti), razvrednotenje (v situacijah

ranjenosti ali prizadetosti narcis drugega prizadene nazaj in tako zopet vzpostavi superiorno pozicijo) in obrambna samozadostnost (izhaja lahko iz lažnih občutkov, da ljudje in njihova bližina niso potrebni, kar vodi v izolacijo in osamljenost).

V literaturi tako zasledimo, da narcisistični posamezniki med drugim uporabljajo disociacijo, zanikanje in projekcijsko identifikacijo kot obrambni mehanizem (npr. Matjan, 1994), vendar ob tem pogosto ni jasno definirano, ali gre za narcisistično osebnostno motnjo ali le za narcisistične osebnostne poteze, in ali gre za prikrito ali odkrito obliko, ki v ozadju skrivata različno dinamiko. Empiričnih raziskav, ki bi natančneje ugotavljale, katere svežnje obrambnih mehanizmov uporabljajo posamezniki, ki imajo višje izražen odkriti narcisizem kot osebnostno potezo, in tistih, ki imajo višje izražen prikriti narcisizem kot osebnostno potezo, močno primanjkuje. Strokovnjaki pišejo le, da je za prikriti narcise značilna večja defenzivnost (Wink, 1991), oz. da se ti pri uravnavanju tesnobnih občutkov ob ogroženi lastni vrednosti pogosteje zatekajo k uporabi obrambnih mehanizmov (Smolewska in Dion, 2005). Raziskovalni problem pričujoče raziskave je tako preučiti povezanost narcisizma kot osebnostne poteze in obrambnih mehanizmov pri ženskah. Ker je preučevanje povezanosti omenjenih konstruktov ob upoštevanju razlikovanja med prikritim in odkritim narcisizmom kot osebnostno potezo še precej neraziskano področje, je prispevek lahko pomemben znanstveni doprinos. Poleg zanikanja, represije, regresije, kompenzacije, projekcije, intelektualizacije, reakcijske formacije in premeščanja smo med obrambne mehanizme vključili tudi disociacijo in somatsko disociacijo, slednja pa je v literaturi prav tako precej neraziskana, predvsem v slovenskem prostoru.

Na osnovi spoznanj Winka (1991), ki poudarja razlikovanje med prikrito in odkrito obliko narcisizma, da je za prikrito obliko poleg manj zavestnih grandioznih fantazij značilna tudi večja defenzivnost, predpostavljamo, da bodo ženske z višje izraženim prikritim narcisizmom pogosteje uporabljale obrambne mehanizme. T. Lamovec (1994) prav tako povzema, da obrambne naravnosti ne sprožajo vsi boleči in neprijetni dražljaji, ampak zlasti tisti, ki ogrožajo samospoštovanje in vzbujajo anksioznost, na osnovi česa lahko sklepamo, da ženske z višje izraženim prikritim narcisizmom kot osebnostno potezo za vzdrževanje svoje, sicer skrite, grandiozne podobe pogosteje uporabljajo obrambne mehanizme, saj je za prikrito obliko narcisizma značilno nezaupanje vase, občutki manjvrednosti, večja ranljivost in senzitivnosti na negativne povratne informacije s strani drugih ter večja anksioznost. V otroštvu naj ti posamezniki ne bi imeli ustreznih vzorov uravnavanja neprijetnih čustev in s tem priložnosti razvoja samoregulacijskih mehanizmov, zato naj bi se pogosteje zanašali na obrambne mehanizme (Smolewska in Dion, 2005). Predvidevamo torej, da za ohranjanje superiorne podobe in grandioznih potez ženske z višje izraženim prikritim narcisizmom uporabljajo več obrambnih mehanizmov kot ženske z višje izraženim odkritim narcisizmom.

Metoda

Udeleženske

V raziskavi so sodelovale 203 ženske, stare od 17 do 73 let ($M = 32,1$ let, $SD = 10,6$ let). Tretjina udeleženk je imela srednješolsko izobrazbo, dve tretjini pa višjo ali visoko izobrazbo.

Pripomočki

Vprašalnik narcisistične osebnosti (Narcissistic Personality Inventory, NPI-40, Raskin in Terry, 1988; slovenska priredba Košnik, 2007) vsebuje 40 parov postavk in meri narcisizem kot osebnostno lastnost. Udeleženec s pomočjo metode prisilne izbire v paru postavk izbere tisto, s katero se bolj strinja. V vsakem paru ena postavka predstavlja ne-narcisistično vedenje, druga pa odkrito narcisistično. Slednja se točkuje z eno točko. Postavke se združujejo v sedem lestvic: avtoritativnost (prepričanost o naravnem talentu vplivanja na druge ljudi), ekshibicionizem (izkoriščanje vsake priložnosti za bahanje), superiornost (prepričanost o lastni izrednosti, posebnosti), upravičenost (prepričanost, da si posameznik zasluži vse oz. več kot drugi), izkoriščevalnost (lahkotno manipuliranje z drugimi), samozadostnost (enostavno prevzemanje odgovornosti za sprejemanje odločitev) in nečimrnost (uživanje ob razkazovanju lastnega telesa). Za vsako lestvico izračunamo povprečje, pri čemer višji rezultat predstavlja bolj izražen narcisizem kot osebnostno lastnost, izračunamo lahko tudi splošno mero odkritega narcisizma, ki predstavlja povprečje vrednosti na celotnem vprašalniku. Avtorja poročata o visoki zanesljivosti vprašalnika (nad 0,80). Na našem vzorcu znaša Cronbachov α koeficient zanesljivosti splošne mere odkritega narcisizma 0,87; zanesljivosti posameznih lestvic pa so od nesprejemljive (samozadostnost 0,44) in slabih (upravičenost 0,50; izkoriščevalnost 0,55); preko vprašljivih (superiornost 0,63; ekshibicionizem 0,66) do sprejemljivih (nečimrnost 0,70; avtoritativnost 0,72).

Lestvica hipersenzitivnega narcisizma (The Hypersensitive Narcissism Scale, HSNS, Hendin in Cheek, 1997; slovenska priredba Mori, 2012) vsebuje 10 postavk in meri prikriti narcisizem kot osebnostno lastnost. Udeleženec s pomočjo 5-stopenjske lestvice od 1 (zelo neznačilno zame oz. močno se ne strinjam) do 5 (zelo značilno zame oz. močno se strinjam) oceni, kako močno je posamezna postavka značilna za njegovo doživljanje in vedenje. Rezultat predstavlja povprečje vrednosti na vseh desetih postavkah lestvice, pri čemer višji rezultat predstavlja višje izražen prikriti narcisizem. Avtorji poročajo o koeficientih zanesljivosti lestvice med 0,61 in 0,75; v naši raziskavi znaša Cronbachov α 0,72.

Lestvica disociativnih izkušenj (The Dissociative Experience Scale, DES, Bernstein in Putman, 1986) vsebuje 28 postavk in meri stopnjo disociacije glede na izkušnje, ki jih imajo posamezniki v vsakdanjem življenju. Udeleženec s pomočjo ocenjevane lestvice od

0 (nikoli) do 100 % (vedno) oceni, kako pogosto se mu dogaja posamezna izkušnja, pri čemer ne sme upoštevati izkušenj, ki bi se mu dogajale pod vplivom alkohola ali drog. Rezultat predstavlja povprečje vrednosti na vseh postavkah skupaj, visok rezultat pa ne velja kot indikator za diagnozo disociativne motnje, saj nekatere postavke omenjajo nepatološke oblike disociacije, npr. sanjarjenje. Za diagnozo disociativne motnje bi bil potreben diagnostični intervju, ki preveri posameznikove disociativne izkušnje, kadar vrednost na posamezni postavki preseže 20 ali 30, česar pa v namen te raziskave nismo izvedli. Slovenski prevod sta opravili E. Vovko Bergant in T. Šraj, konstruktno validacijo pa smo izvedli prvič, in sicer smo uporabili komponentno analizo. Kaiser-Meyer-Olkinova mera potrjuje ustreznost vzorca za analizo ($KMO = 0,89$), prav tako Barlettov test sferičnosti $\chi^2 (378) = 3048,09$, $p < 0,01$ potrjuje, da so korelacije med postavkami dovolj velike. S pomočjo scree plota in vzporedne analize (O'Connor, 2000) smo izločili tri komponente, ki skupaj pojasnjujejo 50,68 % variance. V tabeli 1 so prikazane

nasičenosti komponent po pravokotni rotaciji Varimax.

Prvo komponento, ki pojasnjuje 18,06 % variance, smo poimenovali absorbcija, drugo, ki pojasnjuje 16,47 % variance, amnezija za izkušnje, tretja komponenta pa pojasnjuje 16,15 % celotne variance in smo jo poimenovali derealizacija in depersonalizacija. Izračunali smo tudi zanesljivost posameznih komponent oz. podlestvic. Cronbachov α podlestvice absorbcija znaša 0,87, podlestvice amnezija za izkušnje 0,86, podlestvice derealizacija in depersonalizacija pa 0,85.

Vprašalnik *somatske disociacije* (Somatoform Dissociation Questionnaire, SDQ-20, Nijenhuis, Spihoven, Van Dyck, Van der Hart, Vanderlinden, 1996) vsebuje 20 postavk in meri stopnjo somatske disociacije. Z vprašalnikom se ugotavlja prisotnost različnih telesnih simptomov ali izkušenj, ki jih je imel posameznik krajši ali daljši čas v preteklem letu. Udeleženec s pomočjo 5-stopenjske lestvice od 1 (sploh ne drži zame) do 5 (zelo drži zame) oceni, v kolikšni meri izkušnja velja zanj. Rezultat predstavlja povprečje vrednosti na

Tabela 1. Povzete komponentne analize (nasičenosti postavk lestvice disociativnih izkušenj s posamezno komponento in odstotki pojasnjene variance posamezne komponente)

Postavka	Komponenta		
	absorbicija	amnezija za izkušnje	derealizacija in depersonalizacija
p2 – kaj je druga oseba govorila med pogovorom?	0,82	0,02	0,03
p24 – sem o nečem razmišljal ali to res naredil?	0,65	0,46	0,13
p1 – kaj se je dogajalo med vožnjo?	0,62	0,07	0,02
p17 – nezavedanje stvari okoli sebe ob gledanju televizije	0,61	0,15	0,35
p21 – pogovarjanje s samim seboj	0,61	0,16	0,05
p22 – občutek, da sem v različnih trenutkih različna oseba	0,60	0,15	0,42
p10 – drugi me obtožujejo, da lažem	0,56	0,28	0,29
p6 – kdo je oseba, ki je pristopila k meni?	0,56	0,18	0,13
p18 – občutek resničnosti sanjarjenja in domišljije	0,53	0,22	0,47
p20 – strmenje v prazno	0,45	0,34	0,40
p9 – nespominjanje pomembnih življenjskih dogodkov	0,40	0,24	0,28
p26 – nespominjanje, da sem nekaj naredil	0,23	0,77	0,09
p4 – kako sem se nekaj oblekel?	0,17	0,75	0,06
p5 – kdaj sem nekaj kupil?	0,28	0,72	0,18
p28 – gledanje na svet skozi meglo	0,08	0,68	0,29
p25 – nespominjanje, da sem nekaj naredil kljub dokazom	0,40	0,66	0,21
p27 – prisluhi glasov	0,06	0,59	0,22
p11 – neprepoznavanje sebe ob gledanju v ogledalo	0,08	0,59	0,47
p3 – kako sem se znašel na tem mestu?	0,45	0,48	0,15
p12 – občutek nerealnosti ljudi in stvari naokoli	0,18	0,12	0,80
p8 – neprepoznavanje prijateljev ali družinskih članov	0,08	0,28	0,56
p7 – občutek opazovanja samega sebe	-0,02	0,05	0,66
p13 – občutek nepripadanja telesa	0,24	0,15	0,64
p14 – živo podoživljanje preteklega dogodka	0,41	0,05	0,62
p16 – občutek tujosti v poznanem okolju	0,24	0,46	0,61
p19 – ignoriranje bolečine	0,30	0,36	0,57
p15 – so se mi dogodki res zgodili ali le sanjam?	0,48	0,25	0,53
p23 – včasih nekaj težkega naredim z lahkoto	0,02	0,06	0,18
lastna vrednost	5,06	4,61	4,52
% variance	18,06	16,47	16,15

vseh postavkah skupaj. Visoka vrednost se povezuje z disociativno osebnostno motnjo, nekoliko nižje pa z anksioznimi in depresivnimi motnjami. Ker vprašalnik še ni bil preveden v slovenski jezik, je dvojni prevod naredila avtorica članka. V slovenskem prostoru je bil tako vprašalnik prvič uporabljen v pričujoči raziskavi. Angleško verzijo vprašalnika je z dovoljenjem avtorja vprašalnika najprej prevedla v slovenščino, anglist pa ga je prevedel nazaj v angleščino. Slednji prevod je bil nato posredovan avtorju originalnega vprašalnika. Poleg jezikovne priredbe vprašalnika je avtorica izvedla tudi konstruktno validacijo, in sicer s pomočjo komponentne analize. Kaiser-Meyer-Olkinova mera potrjuje ustreznost vzorca za analizo ($KMO = 0,77$), prav tako Bartlettov test sferičnosti $\chi^2(190) = 1136,11$, $p < 0,01$ potrjuje, da so korelacije med postavkami dovolj velike. S pomočjo scree plota in vzporedne analize (O'Connor, 2000) smo določili dve komponenti in ugotovili, da druga komponenta ni smiselna in interpretabilna, zato smo v naslednjem koraku izločili samo eno komponento. Nasičenost posamezne postavke s komponento so prikazane v tabeli 2, kjer vidimo, da se večina postavk združuje v eno komponento, ki pojasnjuje 28,71 % variance in predstavlja nekoliko skrajšan originalni vprašalnik. Avtorji slednjega povzemajo, da znaša koeficient zanesljivosti 0,95, v naši raziskavi pa znaša Cronbachov α 0,81.

Vprašalnik življenjskega sloga (The Life Style Index, LSI, Plutchik, Kellerman in Conte, 1979; slovenska priredba Lamovec, 1994) vsebuje 92 postavk in meri osem obrambnih mehanizmov, in sicer zanikanje (selektivna pozornost in verbalno zanikanje neprijetnih vidikov objektov ali situacij), represijo (blokada,

potlačitev ali izrinjanje ogrožajočih vsebin iz zavesti), regresijo (povratek na razvojno zgodnejšo raven, ponavadi z neposrednim motoričnim odreagiranjem), kompenzacijo (način premeščanja dejanske ali namišljene izgube, ob kateri se zaradi identifikacije z objektom pojavi občutek izgube identitete, ki jo je treba ponovno pridobiti), projekcijo (zavračanje in pripis nezahelenega drugi osebi), intelektualizacijo (posreden intelektualen odziv namesto motoričnega, čustvenega zaradi potrebe po nadzoru in predvidevanju), reakcijsko formacijo (preoblikovanje nesprejemljivih emocij ali želja v njeno nasprotje) in premeščanje (preusmeritev nesprejemljivih emocij in drugih teženj na drugo osebo). Udeleženec odgovori z da ali ne, glede na to, ali posamezna postavka opisuje njegovo običajno vedenje in doživljanje. Vsak odgovor da dobi eno točko, pri čemer je rezultat na posamezni lestvici povprečje teh pritrtilnih odgovorov. Višja vrednost predstavlja višjo izraženost določenega obrambnega mehanizma. Izračunamo lahko tudi mero splošne obrambne naravnosti, ki predstavlja povprečje pritrtilnih odgovorov na celotnem vprašalniku, te pa se lahko tudi pretvori v odstotke. Povprečna obrambna naravnost se giblje okoli 40 %. Cronbachov α celotnega vprašalnika oz. splošne obrambne naravnosti znaša v naši raziskavi 0,86; zanesljivosti posameznih lestvic pa se gibljejo od nesprejemljive (represija 0,44) in slabih (intelektualizacija 0,52; zanikanje 0,54; reakcijska formacija 0,54; kompenzacija 0,59), preko vprašljive (premeščanje 0,65) do sprejemljive (regresija 0,70, projekcija 0,73).

Postopek

Pričujoča raziskava je del večje raziskave, ki bo primerjala preučevana konstrukta tudi pri ženskah s travmatično izkušnjo, vendar zbiranje podatkov na tem vzorcu še poteka, zato so predstavljeni le izsledki kontrolne skupine, tj. žensk, ki niso vključene v program varne hiše ali kriznega centra zaradi izkušnje nasilja ali spolne zlorabe. Vzorec je bil zbran naključno, sodelovanje v raziskavi je bilo prostovoljno in anonimno. Udeleženke so vprašalnike lahko izpolnile v tiskani ali elektronski obliki, kar jim je vzelo približno 20 minut. Pred tem so bile seznanjene z namenom raziskave.

Rezultati

V tabeli 3 so prikazane opisne statistike uporabljenih vprašalnikov o narcisizmu in obrambnih mehanizmi. Vidimo lahko, da se vrednosti prikritega narcisizma kot osebnostne lastnosti približujejo srednji vrednosti ($Mdn = 2,82$); odkriti narcisizem pa je pri udeleženkah redkeje izražen, saj so udeleženke pogosteje izbirale postavke, ki odražajo nenarcisistično vedenje. Splošna mera odkritega narcisizma znaša 0,29; izmed lestvic odkritega narcisizma sta najvišje izraženi superiornost in avtoritativnost, najnižje pa upravičenost. Disociacijo v obliki absorbcije udeleženke v vsakdanjem življenju v

Tabela 2. Povzetek komponentne analize (nasičenosti postavk vprašalnika somatske disociacije s komponento in odstotki pojasnjene variance komponente)

Postavka	Komponenta somatska disociacija
p5 – otopelost telesa	0,70
p20 – togost telesa	0,66
p15 – izginitje (dela) telesa	0,66
p8 – neobčutljivost na bolečino	0,60
p6 – stvari so videti večje	0,58
p13 – tunelski vid	0,57
p11 – odsotnost sluha	0,57
p12 – odsotnost vida	0,54
p16 – težave pri požiranju	0,54
p18 – šepetanje	0,51
p14 – boljši ali slabši vonj	0,49
p17 – težave s spanjem	0,47
p9 – ne maram vonja	0,40
p2 – ne maram okusov	0,37
p7 – »epileptični« napadi	0,11
lastna vrednost	4,31
% variance	28,71

Tabela 3. Opisne statistike ter Kolmogorov-Smirnov test normalnosti porazdelitve za vprašalnike o prikitem in odkitem narcisizmu ter obrambnih mehanizmih, vključno z disociacijo in somatsko disociacijo

		Mdn	Q1	Q3	Asim	Spl	K-S	
							Z	p
Prikriti narcisizem		2,80	2,40	3,30	0,10	-0,05	1,16	0,14
Odkriti narcisizem	Avtoritativnost	0,29	0,14	0,57	0,49	-0,54	2,09	0,00
	Ekshibicionizem	0,17	0,00	0,33	0,88	-0,14	3,34	0,00
	Superiornost	0,40	0,20	0,60	0,47	-0,72	2,72	0,00
	Upravičenost	0,00	0,00	0,25	1,10	0,39	4,24	0,00
	Izkoriščevalnost	0,20	0,00	0,40	1,00	0,69	3,12	0,00
	Samozadostnost	0,00	0,00	0,50	1,06	0,02	5,44	0,00
	Nečimrnost	0,00	0,00	0,67	0,82	-0,74	4,35	0,00
	Splošna mera	0,29	0,14	0,43	0,59	-0,26	1,54	0,02
Disociacija	Absorbicija	13,63	6,34	22,73	1,56	2,46	2,16	0,00
	Amnezija za izkušnje	2,50	0,00	7,50	3,91	20,76	4,00	0,00
	Deperson. in dereal.	7,50	2,50	13,75	2,08	4,97	2,76	0,00
Somatska disociacija		1,08	1,00	1,31	2,31	7,20	3,43	0,00
Obrambni mehanizmi	Zanikanje	0,50	0,33	0,67	0,09	-0,80	1,99	0,00
	Represija	0,17	0,17	0,33	0,50	-0,45	2,60	0,00
	Regresija	0,29	0,14	0,36	0,81	0,37	2,02	0,00
	Kompenzacija	0,43	0,14	0,57	0,44	-0,52	2,12	0,00
	Projekcija	0,67	0,50	0,75	-0,59	0,06	2,29	0,00
	Intelektualizacija	0,50	0,33	0,67	-0,47	-0,70	1,81	0,00
	Reakcijska formacija	0,33	0,22	0,44	0,54	0,12	1,79	0,00
	Premeščanje	0,22	0,11	0,33	1,17	1,26	3,14	0,00
Splošna mera		0,35	0,27	0,45	0,42	0,34	0,98	0,29

Opomba. K-S = Kolmogorov-Smirnov test prileganja normalni porazdelitvi.

povprečju uporabljajo od 6 do 23 % časa, depersonalizacijo in derealizacijo polovico manj, amnezijo za izkušnje do 8 % časa, še redkeje pa poročajo o somatski disociaciji ($Mdn = 1,16$). V splošnem znaša obrambna naravnost udeleženk 0,35. Najvišje izražen obrambni mehanizem je projekcija, sledita mu zanikanje in intelektualizacija, najnižje izražena pa sta represija in premeščanje.

S pomočjo grafičnih prikazov in Kolmogorov-Smirnovskega testa smo preverili tudi normalnost porazdelitve in ugotovili, da se normalno porazdeljuje le prikriti narcisizem, dva obrambna mehanizma (zanikanje in intelektualizacija) ter splošna mera obrambne naravnosti, zato smo le pri omenjenih uporabili parametrične teste, sicer pa neparametrične.

Tabela 4. Koeficienti korelacije med obrambnimi mehanizmi, vključno z disociacijo in somatsko disociacijo ter s prikritim in odkritim narcisizmom

		Prikriti narc.	Odkriti narcisizem ^a							
			1	2	3	4	5	6	7	8
Disociacija	Absorbicija ^a	0,22**	-0,08	0,11	-0,04	0,14*	0,01	-0,09	-0,04	0,03
	Amnezija ^a	0,13	-0,01	0,19**	-0,10	0,11	-0,10	-0,14	-0,02	0,04
	Depers., dereal. ^a	0,20**	-0,00	0,15*	0,05	0,18**	0,04	0,04	0,01	0,11
Somatska disociacija ^a		0,27**	-0,06	0,01	-0,01	0,16*	0,04	-0,04	-0,09	0,00
Obrambni mehanizmi	Zanikanje	-0,01	-0,07	0,05	0,11	-0,12	0,01	0,15*	0,12	0,02
	Represija ^a	0,11	-0,10	0,07	-0,04	0,01	0,10	0,01	0,01	0,02
	Regresija ^a	0,39**	0,15*	0,25**	0,01	0,28**	0,19*	-0,10	0,03	0,21**
	Kompenzacija ^a	0,37**	0,05	0,40**	0,20**	0,26**	0,15*	0,08	0,27**	0,30**
	Projekcija ^a	0,32**	-0,07	-0,05	-0,11	0,10	0,15*	-0,02	-0,13	-0,03
	Intelektualizac.	0,19**	0,16*	0,15*	0,18**	0,10	0,25**	0,14	0,02	0,24**
	Reakc. formac. ^a	0,26**	0,00	-0,01	-0,06	0,11	0,16*	-0,01	-0,12	0,04
	Premeščanje ^a	0,20**	0,13	0,24**	0,04	0,25**	0,11	-0,10	-0,06	0,17*
Splošna mera		0,52**	0,04	0,22**	0,04	0,30**	0,25**	0,00	0,03	0,22**

Opombe: 1 = avtoritativnost, 2 = ekshibicionizem, 3 = superiornost, 4 = upravičenost, 5 = izkoriščevalnost, 6 = samozadostnost, 7 = nečimrnost, 8 = splošna mera

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, ^aSpearmanov koeficient korelacije.

V tabeli 4 vidimo, da se prikriti narcisizem nizko do zmerno pozitivno povezuje z večino obrambnih mehanizmov, tudi z disociacijo v obliki absorbcije ter depersonalizacije in derealizacije, pa tudi s somatsko disociacijo. Splošna mera odkritega narcisizma se zmerno pozitivno povezuje s kompenzacijo, nizko pa z regresijo, intelektualizacijo in splošno mero obrambne naravnosti. Ostale lestvice odkritega narcisizma se nizko pozitivno povezujejo s preostalimi obrambnimi mehanizmi. Največ obrambnih mehanizmov uporabljajo udeleženke z višje izraženo izkoriščevalnostjo, in sicer uporabljajo intelektualizacijo, regresijo, reakcijsko formacijo, kompenzacijo in projekcijo. Po drugi strani imajo ženske z višjo izraženo splošno mero obrambne naravnosti zmerno izražen prikriti narcisizem, izmed mer odkritega narcisizma pa imajo zmerno izraženo upravičenost, nizko pa izkoriščevalnost in ekshibicionizem.

Razprava

Namen raziskave je bil preučiti povezanost prikritega in odkritega narcisizma kot osebnostne poteze ter nekaterih obrambnih mehanizmov (zanikanje, represija, regresija, kompenzacija, projekcija, intelektualizacija, reakcijska formacija, premeščanje, splošna mera obrambne naravnosti ter disociacija in somatska disociacija) pri ženskah. Odkar je razširjen pogled na obrambne mehanizme kot vedenjski slog (Lamovec, 1994), ki ga posameznik lahko opazuje in o njem tudi poroča, npr. preko samoocenjevalnih vprašalnikov, in ne le kot nezavedno potlačevanje bolečega materiala, je preučevanje tega fenomena vse lažje, raziskav pa kljub temu primanjkuje.

P. Matjan (1994) povzema, da narcisistični posamezniki kot obrambni mehanizem uporabljajo zlasti disociacijo, zanikanje in projekcijsko identifikacijo. V naši raziskavi smo posebej preučili povezanost obrambnih mehanizmov tako s prikritim kot odkritim narcisizmom kot osebnostno potezo. Ugotovili smo, da ženske z višje izraženim prikritim narcisizmom pogosteje uporabljajo disociacijo kot obrambni mehanizem, in sicer v obliki absorbcije ter depersonalizacije in derealizacije, kar v manjši meri velja tudi za ženske z višje izraženo upravičenostjo kot mero odkritega narcisizma, ženske, ki imajo višje kot mero odkritega narcisizma izražen ekshibicionizem, pa pogosteje uporabljajo amnezijo, nekoliko redkeje tudi depersonalizacijo in derealizacijo. Še večja je povezanost prikritega narcisizma s somatsko disociacijo, izmed mer odkritega narcisizma pa se s somatsko disociacijo povezuje le upravičenost. Twenge in Campbell (2009) povzemata, da so posamezniki z višje izraženim odkritim narcisizmom v otroštvu prejeli veliko podpore svoji grandioznosti in strmeli k temu, da uresničujejo visoke zahteve in pričakovanja drugih. Nasprotno so bili posamezniki s prikritim narcisizmom pri tem nesprejeti in zavrjeni, zato so potlačili svoje veličinske ideje ter potrebe po superiornosti in perfekcionizmu (Twenge in Campbell, 2009). Rezultati kažejo, da zlasti ženske z višje izraženim

prikritim narcisizmom pogosteje uporabljajo obrambni mehanizem disociacije kot nepovezanost zaznavnih izkušenj v obliki absorbcije ter depersonalizacije in derealizacije. Razlog za takšno stanje bi lahko bil ravno to, da jim ni bilo dovoljeno izražati svoje superiornosti in grandioznosti, zato so ob teh prepovedih obrambno doživljale absorbiranost v smislu nepovezanosti in nezavedanja zaznavnih izkušenj ter depersonalizacijo in derealizacijo kot poskus osredotočanja nase in doživljanja nerealnosti ljudi in stvari v okolici, ki bi lahko ogrožale občutek lastne vrednosti. Čeprav so morda ob tem svoja narcisistična doživljanja disociirale in potlačile, prikrito še vedno ostajajo del njih. Rezultati kažejo, da ženske z višje izraženim prikritim narcisizmom tudi telesne izkušnje zaznavajo disociativno, nepovezano in neintegrirano v celoto. Morda gre za razcep in nepovezanost telesnega in jedrnega selfa, kot piše Stern (1985, po Howell, 2005). Disociacijo kot izkušnjo amnezije pa uporabljajo nekoliko pogosteje ženske z višje izraženim ekshibicionizmom kot mero odkritega narcisizma. Morda tiste ženske, ki se želijo prikazati v najboljši luči in vsako priložnost izkoristijo za to, da to izpostavijo, obrambno disociirajo vsakršen poskus zniževanja njihove vrednosti tako, da se ne zavedajo ali ne spominjajo tega, četudi dokazi morda govorijo drugače. Zanikanje kot prav tako pogost obrambni mehanizem pri narcisističnih (Matjan, 1994) se v naši raziskavi povezuje le s samozadostnostjo kot mero odkritega narcisizma, kar pomeni, da so ženske, ki težijo k temu, da same sprejemajo odločitve, pogosteje selektivno pozorne in verbalno zanikajo neprijetne vidike situacij ali objektov. Represija kot obrambni mehanizem potlačitve in izrinjanja ogrožajočih vsebin iz zavesti se statistično pomembno ne povezuje niti s prikritim niti z odkritim narcisizmom, čeprav Kernberg (2004) piše, da narcisistično osebnost označuje tudi represija in/ali disociacija slabih self reprezentacij. Verjetno pogosteje kot represijo ženske z višje izraženim (zlasti prikritim) narcisizmom uporabljajo disociacijo, kar se sklada s pojmovanjem Erdelyija (1994, v Howell, 2005), da je represija bolj zrel obrambni mehanizem kot disociacija, saj se prva nanaša na formulirano in v času dostopno izkušnjo ter je motivacijska in obrambna, druga pa po navadi na neformulirano in časovno nedostopno ter je pogosto avtomatična posledica travme (Howell, 2005).

Kot smo na osnovi poročanj različnih avtorjev (Smolewska in Dion, 2005; Twenge in Campbell, 2009; Wink, 1991) predvidevali, da bodo obrambne mehanizme pogosteje uporabljale ženske z višje izraženim prikritim narcisizmom, so rezultati potrdili, da se s splošno mero obrambne naravnosti višje povezuje prikriti narcisizem kot odkriti. To potrjuje predpostavko Winka (1991), da je za prikriti obliko narcisizma značilna večja defenzivnost, prav tako tudi K. Smolewska in Dion (2005) pišeta, da se prikriti narcisi za uravnavanje anksioznosti in podobnih občutjih ob kritikah poslužujejo obrambnih mehanizmov. Ženske ravno zato, ker so njihove narcisistične težnje v preteklosti naletele na neodobravanje in zavračanje, pogosteje zatekajo k uporabi obrambnih mehanizmov,

da bi potlačile svoje superiorne in grandiozne poteze, čeprav dejansko verjamejo vanje (Twenge in Campbell, 2009). Ženske z višje izraženim prikritim narcisizmom pogosteje uporabljajo vse obrambne mehanizme razen že prej omenjenega zanihanje in represije. Najpogosteje uporabljajo regresijo, kompenzacijo in projekcijo. Torej v situacijah, ki vzbujajo anksioznost in ogrožajo njihovo samospoštovanje, najpogosteje neposredno motorično odreagirajo z odzivom, primernejšim za nižje razvojne stopnje, kompenzirajo primanjkljaj na drugem področju in pripisujejo neželene lastnosti drugim. Pogosta je tudi uporaba reakcijske formacije, ki pomeni spremembo nesprejemljivih emocij in drugih teženj v njihovo nasprotje, premeščanja v smislu preusmeritve negativnih emocij na drugo osebo in intelektualizacije, ki pomeni razumski odziv namesto motoričnega ali čustvenega (Plutchik idr., 1979).

Splošna mera odkritega narcisizma se povezuje zlasti s kompenzacijo, intelektualizacijo in regresijo. Izmed vseh mer odkritega narcisizma se z obrambnimi mehanizmi najpogosteje povezuje izkoriščevalnost, ki pomeni enostavno manipuliranje z drugimi. Ženske, ki na tak način vzdržujejo svojo pozicijo odkrite superiornosti in grandioznosti kot obrambe najpogosteje uporabljajo intelektualizacijo, regresijo, reakcijsko formacijo ter kompenzacijo in projekcijo. Ženske, ki menijo, da so bolj kot drugi upravičene do določenih stvari in si zaslužijo več kot drugi, se obrambno pogosteje vračajo na razvojno zgodnejšo raven ter uporabljajo obrambni mehanizem kompenzacije in premeščanja negativnih emocij na drugega (Plutchik idr., 1979). Podobno velja za ženske, ki so nagnjene k bahanju, poleg tega pa uporabljajo tudi več intelektualizacije, s katero dosežejo nadzor in predvidljivost. Prav tako ženske, ki so prepričane v lastno izrednost in posebnost ter svoj talent vplivanja na druge, pogosteje uporabljajo intelektualizacijo, medtem ko je za prve značilna uporaba tudi kompenzacije, za druge pa regresije. Kompenzacijo kot obrambni mehanizem pogosteje uporabljajo ženske, ki uživajo v razkazovanju lastnega telesa, kar pomeni, da na ta način premeščajo občutek izgube identitete, ki jo s pomočjo identifikacije z objektom poskušajo ponovno pridobiti (Plutchik idr., 1979).

Na osnovi rezultatov pričujoče raziskave lahko zaključimo, da imajo ženske kot osebnostno potezo višje izražen prikriti narcisizem kot odkriti, prikrita oblika narcisizma pa se povezuje s pogostejo rabo obrambnih mehanizmov. Ženske, ki torej navzven ne delujejo kot narcisistične, ampak so bolj introvertirane in ranljive, a v sebi še vedno z občutkom narcisistične grandioznosti (Twenge in Campbell, 2009) zato, da skrivajo prikriti občutek poklicanosti za velika dejanja, uporabljajo kot obrambni mehanizem zlasti regresijo na razvojno zgodnejšo raven, kompenzacijo, projekcijo neželenih aspektov na druge, reakcijsko formacijo nesprejemljivih emocij v nasprotje in (somatsko) disociacijo v smislu nepovezanosti različnih aspektov self izkušenj od jedrnega občutka selfa. Disociacija (tudi somatska) se s

splošno mero odkritega narcisizma ne povezuje, nizke so le povezanosti z mero ekshibicionizma in upravičenosti kot mero odkritega narcisizma. Splošna mera odkritega narcisizma kot osebnostne poteze se najvišje povezuje z zrejšimi oblikami obrambne naravnosti, in sicer s kompenzacijo, intelektualizacijo in z regresijo na nižjo razvojno stopnjo.

Pomemben znanstveni doprinos raziskave je empirično preučevanje uporabe izbranih obrambnih mehanizmov, o katerih veliko pišejo v nekaterih teorijah, npr. psihoanalitičnih, kvantitativno merjenje pa je še vedno redko. Zlasti preučevanje somatske disociacije kot obrambnega mehanizma je redkejši pojav tudi v svetovnem merilu. Zanimivo bi bilo še preveriti, kako se s prikritim in odkritim narcisizmom kot osebnostno potezo povezujejo obrambni mehanizmi na različnih razvojnih stopnjah, o katerih piše npr. A. Freud (1936), od psihotičnih, preko borderline do bolj zrelih oblik, za kar pa bi bilo potrebno v raziskavo vključiti še nekatere druge obrambne mehanizme, npr. razcep, introjekcijo, projekcijsko identifikacijo, identifikacijo, obračanje proti selfu, racionalizacijo, sublimacijo, humor, asketizem, supresijo ipd. Omejitve raziskave tako predstavlja zlasti omejen nabor preučevanih obrambnih mehanizmov, poleg tega pa tudi omejena posplošitev izsledkov le na ženski del populacije, zato bi bilo v prihodnje priporočljivo preučevanje omenjenih konstruktov razširiti na splošno populacijo, ki bi vključevala tudi moške. V pričujoči raziskavi smo se osredotočili na narcisizem kot osebnostno potezo, v nadaljnjih raziskavah bi bilo vredno preveriti tudi, katere obrambne mehanizme uporabljajo posamezniki z diagnosticirano narcisistično osebnostno motnjo. Poleg tega smo obrambne mehanizme in narcisizem merili s pomočjo samoocenjevalnih vprašalnikov, kar tudi predstavlja omejitev raziskave, saj so tako obrambni mehanizmi kot sam narcisizem lahko vplivali na izpolnjevanje vprašalnikov, npr. v smeri socialne zaželenosti odgovarjanja ali povečane defenzivnosti. Poudarimo naj tudi nizke mere zanesljivosti nekaterih lestvic vprašalnika odkritega narcisizma in obrambnih mehanizmov, zaradi katerih so zaključki lahko pomanjkljivo zanesljivi.

Literatura

- American Psychiatric Association. (2005). *DSM-IV: Diagnostic and Statistical Manual Of Mental Disorders: International version with ICD-10 codes* (4th ed.). Washington, DC, ZDA: American Psychiatric Association.
- Bernstein, E. M. in Putnam, F. W. (1986). Development, reliability, and validity of a Dissociation scale. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 174(12), 727–735.
- Freud, A. (1936). *The Ego and the mechanisms of defense*. London, Velika Britanija: Hogarth Press and Institute of Psycho-Analysis.

- Freud, S. (1986). *Budučnost jedne iluzije i drugi spisi o religiji [Future of an illusion and other essays about religion]*. Zagreb, Hrvatska: Biblioteka Psiha.
- Gottschalk, L. A. (1988). Narcissism: Its normal evolution and development and the treatment of disorders. *American Journal of Psychotherapy*, 42(1), 4–27.
- Hendin, H. M. in Cheek, J. M. (1997). Assessing hypersensitive narcissism: A reexamination of Murray's Narcism Scale. *Journal of Research in Personality*, 31, 588–599.
- Howell, E. F. (2005). *The dissociative mind*. New York, NY, ZDA: Routledge.
- Howell, E. F. (2011). *Understanding and treating dissociative identity disorder: A relational approach*. New York, NY, ZDA: Routledge, Taylor and Francis.
- Kernberg, O. (2004). *Object-relations theory and clinical psychoanalysis*. Lanham, MD, ZDA: Rowman and Littlefield.
- Kohut, H. in Wolf, E. S. (1978). The disorders of the self and their treatment: An outline. *The International Journal of Psycho-Analysis*, 59, 413–425.
- Košnik, M. (2007). *Povezanost med samopodobo, narcizmom in življenjsko usmerjenostjo [Connection between self-image, narcissism and life orientation]* (neobjavljeno diplomsko delo). Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Slovenija.
- Lamovec, T. (1994). Obrambni mehanizmi. V T. Lamovec (ur.), *Psihodiagnostika osebnosti [Psychodiagnostics of personality]*, (str. 27–82). Ljubljana, Slovenija: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Matjan, P. (1994) Nekateri značilnosti odraslih pacientov z narcisističnimi motnjami osebnosti [*Some characteristics of adult patients with narcissistic personality disorders*]. *Psihološka obzorja*, 3(1), 123–128.
- Millon, T. in Grossman, S. D. (2005). Psychotherapy for the narcissistic personality disorder. V G. O. Gabbard, J. S. Beck in J. Holmes (ur.), *Oxford Textbook of Psychotherapy* (1st ed.). Oxford, Velika Britanija: Oxford University Press.
- Mori, N. (2012). *Prikriti in odkriti narcizem: Povezave z duševnim zdravjem [Covert and overt narcissism: Connections with mental health]* (neobjavljeno diplomsko delo). Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Slovenija.
- Nijenhuis, E. R. S., Spinhoven, P., Van Dyck, R., Van der Hart, O. in Vanderlinden, J. (1996). The development and the psychometric characteristics of the Somatoform Dissociation Questionnaire (SDQ20). *Journal of Nervous and Mental Disease*, 184, 688–694.
- O'Connor, B. P. (2000). SPSS and SAS programs for determining the number of components using parallel analysis and Velicer's MAP test. *Behavior Research Methods, Instrumentation, and Computers*, 32, 396–402.
- Plutchik, R., Kellerman, H., in Conte, H. R. (1979). A structural theory of ego defenses and emotions. V C. E. Izard (ur.), *Emotions in personality and psychopathology* (str. 229–256). New York, NY, ZDA: Plenum Press.
- Praper, P. (1994). Narcisistične in borderline motnje osebnosti [Narcissistic and borderline personality disorders]. *Psihološka obzorja*, 3(1), 81–91.
- Praper, P. (1999). *Razvojna analitična psihoterapija [Developmental analytic psychotherapy]*. Ljubljana, Slovenija: Inštitut za klinično psihologijo.
- Raskin, R. in Terry, H. (1988). A principal-components analysis of the Narcissistic Personality Inventory and further evidence of its construct validity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54(5), 890–902.
- Smolewska, K. in Dion, K. L. (2005). Narcissism and adult attachment: A multivariate approach. *Self and Identity*, 4, 59–68.
- Thomaes, S., Stegge, H., Bushman, B. J., Olthof, T. in Denissen, J. (2008). Development and validation of the Childhood Narcissism Scale. *Journal of Personality Assessment*, 90(4), 382–391.
- Twenge, J. M. in Campbell, W. K. (2009). *The narcissism epidemic: Living in the age of entitlement*. New York, NY, ZDA: Free Press.
- Wink, P. (1991). Two faces of narcissism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61(4), 590–587.